

 proeS³profesjonalne służby zatrudnienia
na rzecz ekonomii społecznej
i trzeciego sektora

Profesjonalne służby zatrudnienia na rzecz ekonomii społecznej i trzeciego sektora

Zeszyt 1 Podręcznik szkoleniowy dla trenerów

Jadwiga Olszowska-Urban
Magdalena Klaus

Wstęp

Celem niniejszego podręcznika szkoleniowego dla trenerów jest przedstawienie koncepcji szkolenia realizowanego w ramach projektu Profesjonalne służby zatrudnienia na rzecz ekonomii społecznej i trzeciego sektora oraz rekomendacji dotyczących prowadzenia szkolenia dla pracowników publicznych służb zatrudnienia (PSZ).

W kolejnych częściach podręcznika przedstawione zostaną: koncepcja projektu, w ramach którego prowadzone były szkolenia dla publicznych służb zatrudnienia – z zakresu ekonomii społecznej i współpracy z trzecim sektorem, cel i szczegółowy program tych szkoleń, materiały szkoleniowe oraz propozycje różnych form szkoleniowych.

Koncepcja projektu

Dziś prawdziwym problemem polskiego rynku pracy jest w gruncie rzeczy nie samo bezrobocie, a bierność zawodowa. Towarzyszy temu bardzo niska stopa zatrudnienia i aktywności zawodowej oraz zwiększający się zakres wykluczenia społecznego. W związku z powyższym rynek pracy w Polsce wymusza na publicznych służbach zatrudnienia zmiany w kierunku rozwoju nowych narzędzi i metod pracy z osobami biernymi zawodowo, zwłaszcza z długotrwale bezrobotnymi i defaworyzowanymi na rynku pracy.

Skuteczność dotychczas stosowanych wobec tych grup instrumentów i narzędzi jest ograniczona. Coraz ważniejsze stają się tym samym nowe formy działań i instrumenty pozwalające wprowadzać takie trudne i wymagające dodatkowej uwagi grupy i osoby na rynek pracy.

Do metod i narzędzi procesu włączania klientów z grup defaworyzowanych (zapobiegania procesowi ich wyłączenia) zaczynają być wprowadzane także niewykorzystywane dotychczas w działaniach PSZ narzędzia ekonomii społecznej.

Idea uczynienia rozwiązań z zakresu ekonomii społecznej nowymi narzędziami polityki rynku pracy znalazła odzwierciedlenie również w dokumentach strategicznych na lata 2007-2013.

W Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej już w okresie programowania na lata 2004-2006 powstał pomysł projektu, którego celem było przygotowanie PSZ do pracy z osobami bezrobotnymi i poszukującymi pracy, zwłaszcza z grup defaworyzowanych, w sposób efektywny i skuteczny za

pomocą narzędzi ekonomii społecznej. Projekt ten stał się początkiem działań skierowanych do PSZ i zakłada kontynuację w formie szkoleń, doradztwa, wizyt studyjnych, etc.

Specjalnie pod kątem potrzeb urzędów pracy opracowany został program szkoleniowy (w trybie dwóch dwudniowych spotkań i kursu distance learning), skierowany do doradców zawodowych, specjalistów ds. rozwoju zawodowego i specjalistów ds. projektów.

Pomocniczymi elementami były strona internetowa projektu (www.proeS3.pozYTEK.gov.pl) oraz infolinia, dzięki której każdy uczestnik projektu mógł skorzystać z doradztwa czy konsultacji.

W wyniku przeprowadzonych szkoleń w większości powiatowych i wojewódzkich urzędów pracy jest specjalista – lub zespół specjalistów – z zakresu ekonomii społecznej. Łącznie przeszkolonych zostało 407 osób.

Koncepcja i cel szkolenia

Głównym celem szkoleń realizowanych w ramach projektu Profesjonalne służby zatrudnienia na rzecz ekonomii społecznej i trzeciego sektora było podniesienie kompetencji pracowników PSZ w zakresie wiedzy o podmiotach i narzędziach ekonomii społecznej, a także uświadomienie im możliwości wykorzystywania zdobytej wiedzy w praktyce – w pracy PSZ.

1. Badanie potrzeb szkoleniowych

Zgodnie z zasadą konstruowania i planowania programów szkoleniowych pierwszym krokiem do przygotowania ramowego programu szkolenia było opracowanie kwestionariusza potrzeb szkoleniowych i przeprowadzenie na reprezentatywnej próbie pracowników PSZ badania potrzeb. Kwestionariusz badania znajduje się w załączniku nr 1.

Planując szkolenie zacznij od przeprowadzenia badania potrzeb szkoleniowych. To pozwoli ci właściwie zaprojektować program szkoleń i przeprowadzić cykl szkoleń zgodny z oczekiwaniami odbiorcy szkolenia.

Uzyskane wyniki badania dały obraz poziomu wiedzy i kompetencji pracowników PSZ w zakresie ekonomii

społecznej oraz ich braków i potrzeb w tym obszarze. Umożliwiło to odpowiednie zaprojektowanie szkolenia dla tej grupy.

2. Specyfika grupy szkoleniowej

Pracując nad programem szkoleniowym, oprócz uwzględnienia badania potrzeb szkoleniowych, zastanawialiśmy się nad specyfiką pracy z osobami dorosłymi oraz specyfiką pracy z daną grupą zawodową, w tym przypadku z pracownikami urzędów pracy (doradcy zawodowi, doradcy ds. rozwoju zawodowego, specjaliści ds. projektów).

Podstawowe zasady szkolenia osób dorosłych

1. Osoby dorosłe mają doświadczenie i wiedzę, którymi bardzo chętnie się podzielą – należy więc podczas szkolenia odwoływać się do tych zasobów i angażować uczestników. Pracownicy urzędów pracy od lat korzystają z wielu narzędzi. Proponując im nowe rozwiązania, np. z zakresu ekonomii społecznej, należy wspólnie z nimi zastanowić się nad możliwościami ich zastosowania (jako że pracowników PSZ obowiązują różne procedury i regulaminy wewnętrzne).
2. Osoba dorosła jest nastawiona na konkretny cel szkolenia – musi mieć jasny komunikat, czemu szkolenie służy, jakie korzyści będzie miała z udziału w nim. Praca urzędów pracy regulowana jest przez szereg ustaw, rozporządzeń i wewnętrznych regulaminów. Proponując na szkoleniu nowe rozwiązania, należy pokazać uczestnikom, jak mogą się one przełożyć na realia ich pracy. Może bowiem zdarzyć się tak, że mimo akceptacji nowych rozwiązań przez uczestników szkolenia, regulaminy i zasady obowiązujące w urzędzie pracy uniemożliwią ich praktyczne zastosowanie lub będą wymagały czasu i zmian, np. w przepisach.
3. Nie należy wprowadzać stosunków hierarchicznych – powinna obowiązywać zasada równego traktowania (uczestnik ma prawo myśleć inaczej niż prowadzący). Urzędnik, jak każdy człowiek dorosły, nie lubi być traktowany z góry, jak dziecko.
4. Trener musi być elastyczny i przygotowany na zmiany w programie – zgodnie z potrzebami uczestników i ich wiedzą. Programy realizowane w urzędach pracy uzależnione są od lokalnych potrzeb i analiz rynku pracy, scenariusz szkolenia musi być więc na tyle elastyczny, aby podczas szkolenia można było wprowadzać zmiany w programie i dostosowywać go do grupy.
5. Ze względu na dużą fluktuację kadr w urzędach pracy warto, z punktu widzenia ciągłości działań i możliwości dalszego podnoszenia kompetencji ekspertów ds. ekonomii społecznej i trzeciego sektora, w ramach kolejnych projektów szkolić zespoły (np. 3 osobowe) z danego urzędu.

Po zbadaniu potrzeb szkoleniowych i przeanalizowaniu specyfiki szkolonej grupy można było przystąpić do konstruowania programu szkolenia.

3. Program szkolenia

Wyniki przeprowadzonego badania potrzeb szkoleniowych wskazały na niską wiedzę pracowników PSZ o ekonomii społecznej już na poziomie definicji, a tym samym identyfikacji działań w tym obszarze. Biorąc pod uwagę złożoność zagadnień związanych z ekonomią społeczną program szkolenia zakładał pokazanie w pierwszej kolejności praktycznych zastosowań ekonomii społecznej, a następnie przełożenie przedstawionych rozwiązań na teorię. W związku z powyższym materiał szkoleniowy ułożony został w następującej kolejności: na początku szkolenia – sesja I – przekazanie wiedzy praktycznej z zakresu ekonomii społecznej i współpracy PSZ z podmiotami ekonomii społecznej. Uzupełnieniem prezentowanej podczas sesji I wiedzy jest kurs e-learningowy „Ekonomia społeczna – nowoczesne instrumenty rynku pracy”. Sesja II zawierała wiedzę formalno-prawną z zakresu ekonomii społecznej, rynku pracy i organizacji pozarządowych. Takie ułożenie treści szkoleniowych zachęcało uczestników do używania narzędzi ekonomii społecznej i przekonywało o ich skuteczności – uczestnicy najpierw mieli możliwość zapoznania się z realnie funkcjonującymi podmiotami ekonomii społecznej, a dopiero potem pokazano im formalno-prawne możliwości zastosowania tego typu rozwiązań w pracy z osobami długotrwale bezrobotnymi. Taka konstrukcja sesji szkoleniowych – od praktyki do teorii – zadziałała motywująco na uczestników szkolenia.

Szkolenie składało się z dwóch dwudniowych sesji tematycznych. Pomiędzy sesjami odbywał się sześciotygodniowy kurs e-learningowy.

Dobrze przygotowany program szkolenia to połowa sukcesu. Uczestnicy muszą otrzymać wiedzę, która odpowie na ich potrzeby, a przede wszystkim będzie pomocna w ich pracy. Rzetelnej wiedzy o potrzebach grupy dostarcza badanie potrzeb szkoleniowych.

4. Poszczególne etapy szkolenia

Szkolenie składało się z czterech bloków tematycznych.

Blok I dotyczący ekonomii społecznej w praktyce

Celem pierwszego bloku było wprowadzenie uczestników szkolenia w tematykę ekonomii społecznej w wymiarze praktycznym. W jego ramach zdobyli oni podstawową wiedzę na temat tego, czym jest ekonomia społeczna, jakie są jej definicje, poznali przykłady inicjatyw z obszaru ekonomii społecznej, a także potrafili zidentyfikować podobne działania w swoim regionie.

Program bloku obejmował następujące elementy:

- Wprowadzenie do zagadnień szkolenia, zapoznanie się z celami szkolenia. Ustalenie zasad współpracy podczas szkolenia oraz oczekiwań uczestników.
- Czym jest ekonomia społeczna? Wprowadzenie do zagadnień, przykłady inicjatyw. Kwestie prawne związane z ekonomią społeczną w przełożeniu na praktykę.
- Działania w obszarze ekonomii społecznej widziane z perspektywy instytucji rynku pracy, w szczególności PSZ.
- Spotkania z ekonomią społeczną – rozmowy z zaproszonymi gośćmi – przedstawicielami podmiotów ekonomii społecznej.

Do udziału w spotkaniu warto zaprosić przedstawicieli organizacji i instytucji, którzy wykorzystują narzędzia ekonomii społecznej w pracy z osobami bezrobotnymi. Głównym przedmiotem spotkania powinna być dyskusja nad rolą i miejscem urzędów pracy w tego typu inicjatywach.

Blok I realizowany był pierwszego dnia sesji I.

Metody pracy szkoleniowej wykorzystane podczas bloku pierwszego:

- ćwiczenia integracyjne, które umożliwiły poznanie się uczestników, zaś trenerowi dostarczyły wiedzy o grupie,
- burza mózgów, która uczestnikom pozwoliła podzielić się swoją wiedzą z zakresu ekonomii społecznej, a trenerowi zweryfikować materiał przygotowany na sesję pierwszą,
- praca w grupach, dzięki której wszyscy uczestnicy mogli włączyć się aktywnie w szkolenie – pracując w mniejszych zespołach,
- wykład, który pozwolił trenerowi usystematyzować wiedzę uczestników,
- spotkania z gośćmi (w formie ćwiczenia akwarium), które urzeczywistniły omawiane przykłady.

Materiały wykorzystane podczas bloku pierwszego:

1. Wprowadzenie do tematyki szkoleń – materiał szkoleniowy B. Piotrowskiego
2. Atlas dobrych praktyk ekonomii społecznej, FISE, Warszawa 2007, publikacja wydana w ramach PRR „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej”
3. Przedsiębiorstwo społeczne we Włoszech. Doświadczenia spółdzielni socjalnych, C. Borzaga, A. Santuari, MPiPS, Warszawa 2005
4. Jak odnaleźć się na rynku pracy? Przykłady modelowych działań na rzecz grup defaworyzowanych, I. Gosk, M. Huszcza, M. Klaus, FISE, Warszawa 2006, publikacja jest też na stronie www.bezrobocie.org.pl, link <http://www.bezrobocie.org.pl/x/251782>
5. Trzeci Sektor. Kwartalnik, numery 2/2005, 9/2007 dotyczące ekonomii społecznej

Blok II dotyczył partnerstw publiczno-społecznych w praktyce

Celem drugiego bloku tematycznego było przedstawienie różnych form współpracy PSZ z podmiotami ekonomii społecznej w wymiarze praktycznym, w nawiązaniu do przykładów z bloku pierwszego. Uczestnicy szkolenia poznali przykłady inicjatyw partnerskich realizowanych przez PSZ i podmioty ekonomii społecznej.

Program bloku obejmował następujące elementy:

- Urząd pracy a partnerstwa publiczno-społeczne – wprowadzenie do tematyki. Omówienie filozofii nowych działań opartych o kontraktowanie zadań oraz system programowania polityki społecznej w wymiarze regionalnym i lokalnym.
- Organizacje pozarządowe na rynku pracy. Ich miejsce i rola wśród instytucji rynku pracy.
- Przykłady współpracy organizacji pozarządowych z urzędami pracy.
- Dyskusja nad problematyką zleczanych usług, rodzajem zleczanych zadań.

Blok drugi realizowany był drugiego dnia sesji I.

Metody pracy szkoleniowej wykorzystane podczas bloku drugiego:

- wykład w formie prezentacji, który zobrazował uczestnikom szkolenia różne inicjatywy partnerskie podejmowane w Polsce;
- dyskusja, która umożliwiła uczestnikom podzielenie się własną wiedzą na ten temat.

Materiały wykorzystane podczas bloku drugiego:

1. Wprowadzenie do tematyki szkoleń – materiał szkoleniowy B. Piotrowskiego

2. Bezrobocie – co robić? Rola organizacji pozarządowych na rynku usług pracy, M. Boni, I. Gosk, B. Piotrowski, J. Tyrowicz, J. Wygnański, FISE, Warszawa 2006, publikacja dostępna na stronie www.bezrobocie.org.pl, link <http://www.bezrobocie.org.pl/x/235325>
3. Ekonomia społeczna. Teksty 2006, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2006
4. Standardy współpracy administracji publicznej z sektorem pozarządowym, M. Rymśza, P. Frączak, R. Skrzypiec, Z. Wejcman, MPIPS, Warszawa 2006
5. Broszury:
  - 5.1. Różne formy współpracy z podmiotami ekonomii społecznej, I. Gosk, A. Pyrka, FISE, Warszawa 2008
  - 5.2. Podmioty Ekonomii Społecznej – Centra Integracji Społecznej, J. Koral, FISE, Warszawa 2008
  - 5.3. Podmioty Ekonomii Społecznej – spółdzielnie socjalne, J. Koral, FISE, Warszawa 2008
  - 5.4. Podmioty Ekonomii Społecznej – organizacje pozarządowe, J. Koral, FISE, Warszawa 2008

Blok III dotyczący ekonomii społecznej i partnerstwa – kwestie prawne

Celem bloku trzeciego było zapoznanie uczestników szkolenia z warunkami formalno-prawnymi funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej oraz z możliwościami współpracy PSZ z tymi podmiotami. Aby kwestie formalno-prawne były klarowne, prezentowany materiał nawiązywał do przykładów omawianych podczas sesji pierwszej. W rezultacie uczestnicy szkolenia poznali najważniejsze rozwiązania prawne i będą potrafili wykorzystać je w pracy z osobami długotrwale bezrobotnymi.

Program bloku obejmował następujące elementy:

- Omówienie problematyki ekonomii społecznej ujętej w rządowych dokumentach programowych oraz ustawodawstwa dotyczącego ekonomii społecznej. Analiza dokumentów pod kątem roli i miejsca urzędów pracy we wdrażaniu narzędzi ES.
- Dyskusja nad regulacjami prawnymi stosowanymi przez urzędy pracy w kontekście przedstawionej analizy.
- Funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej. Problematyka zakładania stowarzyszenia, spółdzielni socjalnej, Centrum Integracji Społecznej, etc. – studia przypadku.
- Prawne formy działania partnerstw w kontekście ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz ustawy Prawo zamówień publicznych. Odniesienie do omawianych przykładów.

Blok trzeci realizowany był pierwszego dnia sesji II.

Metody pracy szkoleniowej wykorzystane podczas bloku trzeciego:

- wykład, jako forma, która umożliwi przedstawienie w klarowny sposób zagadnień formalno-prawnych;
- studia przypadku, których celem jest uwiarygodnienie wykładu;
- dyskusja, która umożliwi uczestnikom włączenie się w omawiane zagadnienia i odniesienie się do własnych doświadczeń w zastosowaniu rozwiązań formalno-prawnych w pracy z osobami długotrwale bezrobotnymi, zwłaszcza w kontekście rozwiązań związanych z zakładaniem i prowadzeniem podmiotów ekonomii społecznej.

Materiały wykorzystane podczas bloku trzeciego:

1. Wprowadzenie do tematyki szkoleń – materiał szkoleniowy B. Piotrowskiego
2. Broszury opisujące aspekty prawne związane z poszczególnymi elementami szkolenia, seria 3W KLON-u:
  - Wolontariat, filantropia i 1% w Polsce – raport z badania 2006, J. Herbst, M. Gumkowska, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2007
  - Jak założyć spółdzielnię socjalną, B. Kwiatkowska, M. Chrzczonowicz, Stowarzyszenie Klon/Jawor, stan prawny na 15 marca 2007 r.
  - Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, R. Skiba, wydanie IV, stan prawny na 1 października 2005 r.
  - Jak założyć fundację?, A. Szoplińska, wydanie V, stan prawny na 1 lutego 2006 r.
  - Jak założyć stowarzyszenie?, B. Kwiatkowska, M. Chrzczonowicz, Stowarzyszenie Klon/Jawor, stan prawny na 1 stycznia 2007 r.
3. Ekonomia społeczna. Teksty 2006, FISE, Warszawa 2006
4. Standardy współpracy administracji publicznej z sektorem pozarządowym, M. Rymśza, P. Frączak, R. Skrzypiec, Z. Wejcman, MPIPS, Warszawa 2006
5. Sprawozdanie z funkcjonowania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za rok 2005, A. Strzała, J. Jaworski, MPIPS, Warszawa 2007

Blok IV podsumowujący szkolenie – jak teorię przenieść na praktykę?

Celem bloku czwartego było podsumowanie omówienia zagadnień omawianych podczas poprzednich bloków tematycznych, a także wypracowanie modelu pracy eksperta ds. ekonomii społecznej. W rezultacie uczestnicy szkolenia dowiedzieli się, jakie działania powinni podejmować w ramach obowiązujących regulacji formalno-prawnych przy tworzeniu lub wspieraniu podmiotów ekonomii społecznej.

Program bloku obejmował następujące elementy:

- Pracownik urzędu pracy ekspertem ds. ekonomii społecznej, rynku pracy i trzeciego sektora.

- Zlecenie usług rynku pracy – Jak znaleźć możliwości dla działania organizacji pozarządowej w lokalnej polityce rynku pracy?
- Podsumowanie dwóch sesji szkoleniowych.

Blok czwarty realizowany był drugiego dnia sesji II.

Metody pracy szkoleniowej wykorzystane podczas bloku czwartego:

- warsztat, w ramach którego każdy uczestnik zastanawiał się nad profilem zawodowym eksperta ds. ekonomii społecznej, w oparciu o warunki i możliwości w miejscu pracy, jakie mają PSZ do wdrażania nowych form i narzędzi ekonomii społecznej.

Materiały wykorzystane podczas bloku czwartego:

6. Wprowadzenie do tematyki szkoleń – materiał szkoleniowy B. Piotrowskiego
7. Materiały wypracowane w toku szkolenia

W załączeniu szczegółowy program szkolenia (załącznik nr 2) oraz lista materiałów szkoleniowych (załącznik nr 3).

Kurs e-learningowy „Ekonomia społeczna – nowoczesne instrumenty rynku pracy”

Elementem uzupełniającym programu szkoleniowego był sześciotygodniowy kurs e-learningowy, realizowany pomiędzy sesjami szkoleniowymi. Celem kursu było uzupełnienie wiedzy uczestników szkolenia z zakresu podstaw ekonomii społecznej, omawianych podczas sesji pierwszej. W rezultacie kursu uczestnicy zostali przygotowani do drugiej sesji szkolenia, w ramach której praktyczny wymiar ekonomii społecznej wpisany jest w ramy obowiązujących w urzędach pracy regulacji formalno-prawnych.

Program kursu e-learningowego obejmuje trzy moduły szkoleniowe, forum dyskusyjne do każdego modułu, obowiązkowe zadania oraz test końcowy.

1 i 2 tydzień kursu	Pretest, którego celem jest rozeznanie wiedzy uczestników na temat ekonomii społecznej.
	Moduł I – wprowadzenie do ekonomii społecznej. Poznanie przykładów definicji ekonomii społecznej stosowanych w Polsce i innych krajach UE.
	Forum dyskusyjne do modułu I – moderowana przez e-trenera dyskusja na temat miejsca ekonomii społecznej w publicznych służbach zatrudnienia.
	Zadanie pisemne do modułu I.
2 i 3 tydzień kursu	Moduł II – ekonomia społeczna a rozwój lokalny. Spojrzenie na ekonomię społeczną przez pryzmat małych, lokalnych inicjatyw, poznanie idei społecznie odpowiedzialnego terytorium poprzez szereg przykładów dobrych praktyk w Polsce i za granicą.
	Forum dyskusyjne do modułu II – moderowana przez e-trenera dyskusja na temat lokalnych inicjatyw z udziałem urzędów pracy.
	Zadanie pisemne do modułu II.
4 i 5 tydzień kursu	Moduł III – instytucje ekonomii społecznej. Prawne możliwości funkcjonowania instytucji ekonomii społecznej w Polsce. Ekonomia społeczna a przedsiębiorczość społeczna. Przykłady dobrych praktyk instytucji ekonomii społecznej.
	Forum dyskusyjne do modułu III – moderowana przez e-trenera dyskusja na temat tego, jak można włączać urzędy pracy w partnerstwa z instytucjami ekonomii społecznej.
	Zadanie pisemne do modułu III.
6 tydzień kursu	Konsultacje z e-trenerem na temat oceny zadań, liczby zdobytych punktów, ewentualne poprawki.
	Test końcowy.

Kurs e-learningowy prowadzony był w oparciu o metodę blended learning. Podczas sesji pierwszej szkolenia uczestnicy poznali zasady udziału w kursie i obsługi platformy e-learningowej, a także zostali wprowadzeni w zagadnienia merytoryczne kursu.

Nauczanie systemem blended learning oznacza, że oprócz szkolenia przeprowadzonego w formie zdalnej uczestnicy spotykają się z e-trenerem na początku i na zakończenie kursu.

Metody pracy wykorzystane podczas kursu e-learningowego:

- moderowana dyskusja na forum, która umożliwiła uczestnikom kursu pogłębienie wiedzy o ekonomii społecznej w kontekście ich lokalnego rynku pracy,
- czat, umożliwiający dyskusję na postawiony temat w umówionym czasie,
- kontakt e-mailowy z uczestnikami, który m.in. umożliwił przypomnienie o zadaniach, terminach, etc.,
- quiz jako element sprawdzający wiedzę uczestników na początku kursu,
- test końcowy jako element sprawdzający wiedzę uczestników na zakończenie kursu,
- zadania do poszczególnych modułów, sprawdzające opanowanie przekazanej wiedzy.

Udział w kursie był obowiązkowym elementem szkolenia. Warunkiem ukończenia kursu było uzyskanie odpowiedniej liczby punktów, przyznawanych za wykonywanie zadań, aktywność na forum dyskusyjnym i test końcowy.

Po sześciotygodniowej pracy na platformie e-learningowej uczestnicy spotkali się z e-trenerem na podsumowaniu kursu podczas drugiej sesji szkoleniowej.

Materiały pomocnicze do kursu to płyta CD zawierająca omówione powyżej trzy moduły, a także materiał uzupełniający w postaci filmów, przykładów dobrych praktyk i polecanej literatury.

Do realizacji kursu potrzebna jest platforma e-learningowa, np. typu moodle. W ramach realizowanego projektu wykorzystano platformę e-learningową Polskiego Uniwersytetu Wirtualnego z Lublina.

W załączeniu szczegółowy program kursu (załącznik nr 4). Z materiałem z forum dyskusyjnego można zapoznać się w broszurze „Materiał dla trenerów. Kurs e-learningowy Ekonomia społeczna – nowoczesne instrumenty rynku pracy – wybrane wątki tematyczne poruszane na forach”.

4. Ewaluacja szkolenia

Niezbędnym elementem każdego szkolenia jest jego ewaluacja. Przedstawiony sposób ewaluacji jest propozycją, którą można modyfikować w zależności od potrzeb.

Na zakończenie szkoleń przeprowadzona została ewaluacja. Po każdej sesji szkoleniowej uczestnicy wypełniali ankietę ewaluacyjną. Dodatkowo na koniec szkolenia odbyło się spotkanie z ewaluatorem, podczas którego uczestnicy mogli zgłosić uwagi dotyczące programu i sposobu organizacji szkolenia, a także odnieść się do wyników z ankiet ewaluacyjnych. Kurs e-learningowy miał oddzielną ankietę ewaluacyjną.

Uczestnicy mieli możliwość oceny zarówno samego programu szkolenia, jak i przygotowania trenerów, stylu i sposobu prowadzenia zajęć, wartości merytorycznej, poziomu przystępności treści, możliwości wykorzystania wiedzy w praktyce, a także sposobu organizacji szkolenia.

Ewaluacja szkolenia musi być włączona w proces szkoleniowy, gdyż pozwala sprawdzić, czy cele szkolenia zostały osiągnięte, a także utrzymywać wysoki poziom projektowanych szkoleń.

W załączeniu ankiety ewaluacyjne (załącznik nr 5 i nr 6).

Rekomendacje

W oparciu o doświadczenie z przeprowadzonych szkoleń (19 grup szkoleniowych), przedstawiamy następujące rekomendacje dla trenerów:

1. Grupy szkoleniowe powinny liczyć do 20 osób – dzięki temu łatwiej jest osiągnąć rezultaty szkolenia, a także umożliwić uczestnikom podzielenie się swoją wiedzą. W przypadku większych grup bardzo trudno jest pracować metodą warsztatową i angażować wszystkich uczestników.
2. Każda grupa szkoleniowa powinna być prowadzona przez dwóch trenerów, ponieważ umożliwia to prawidłowy przebieg procesu grupowego, zwłaszcza podczas sesji warsztatowych. Ważne jest także, aby para trenerów posiadała wiedzę zarówno teoretyczną, jak i praktyczne doświadczenie z obszaru ekonomii społecznej. Podnosi to wiarygodność omawianych zagadnień i powoduje, że są one lepiej zapamiętywane przez uczestników.
3. Wybór materiałów szkoleniowych powinien być uzależnionych od poziomu wiedzy uczestników. Warto namawiać ich do samodzielnego gromadzenia materiałów do swojej „biblioteki eksperta ds. ekonomii społecznej”. Wśród materiałów, oprócz wiedzy stricte teoretycznej, powinny znaleźć się przykłady dobrych praktyk, które uwiarygodniają przekazywane treści.

4. Kurs e-learningowy musi być prowadzony przez osobę, która bardzo dobrze posługuje się IT, w tym potrafi obsługiwać platformę e-learningową. Jednocześnie musi być to osoba, która posiada wystarczającą wiedzę z zakresu ekonomii społecznej. Sześciotygodniowy kurs wymaga od e-trenera dyspozycyjności i elastyczności pod kątem potrzeb grupy, zarówno merytorycznych (różnorodność tematów poruszonych na forum), jak i technicznych (dostosowanie się do możliwości czasowych uczestników, np. dostępność w godzinach wieczornych).
5. Bardzo ważne są odpowiedni podział materiału na sesje i odpowiedniej długości odstępy pomiędzy sesjami. Przy zaproponowanym przez nas podziale (dwie sesje po dwa dni, każda sesja 16 godzin szkoleniowych) uczestnicy mieli wystarczająco dużo czasu na usystematyzowanie zdobytej wiedzy podczas danej sesji. Poza tym warto pamiętać, że przerwa między sesjami pozwala trenerowi na ewentualne zmodyfikowanie programu szkolenia. Sam czas trwania jednej sesji był optymalny. Z naszego doświadczenia wynika bowiem, że w przypadku sesji dłuższych niż dwudniowe często zdarza się, że uczestnicy wcześniej opuszczają szkolenie, zwykle ze względu na swoje obowiązki zawodowe.
6. Badanie potrzeb szkoleniowych i ewaluacja szkolenia są obowiązkowym elementem przy projektowaniu szkoleń. Pozwalają właściwie przygotować program, uwzględniając zasoby uczestników i ich wiedzę, a także dostosować materiał do potrzeb szkoleniowych. Rezygnując z tych elementów narażamy się na niezrealizowanie celów szkoleniowych.
7. Każdy uczestnik, który ukończył szkolenie, powinien otrzymać zaświadczenie bądź certyfikat dokumentujący zdobytą podczas szkolenia wiedzę.

Warto jednak pamiętać, że niniejszy materiał jest propozycją, którą każdy trener będzie dostosowywał do swojego warsztatu i stylu pracy. Mamy nadzieję, że opracowane na bazie doświadczeń w szkoleniu pracowników PSZ rekomendacje okażą się pomocne.

Załączniki

1. kwestionariusz badania potrzeb szkoleniowych
2. program szkolenia (sesja I i II)
3. lista materiałów szkoleniowych
4. program kursu e-learningowego
5. ankieta ewaluacyjna szkolenia
6. ankieta ewaluacyjna e-learningowa
7. scenariusz wywiadu ewaluacyjnego

7. Czy kiedykolwiek uczestniczył(a) Pan/Pani w szkoleniu dotyczącym ekonomii społecznej? Proszę zaznaczyć:

Tak

Nie

Sekcja B. Organizacje pozarządowe

8. Czy Pana/Pani organizacja współpracowała kiedykolwiek z organizacją pozarządową? Proszę zaznaczyć:

Tak

Nie

Z jaką? Proszę wpisać poniżej.

.....

Na czym polegała współpraca?

.....

9. Czy współpraca urzędów pracy z organizacjami pozarządowymi jest .....? Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź:

1- wystarczająca

3 – średnia

4 – niewystarczająca

5 – nie wiem

10. Czy Pana/Pani zdaniem należy zwiększać zakres współpracy pomiędzy urzędami pracy a organizacjami pozarządowymi? Proszę zaznaczyć:

Tak

Nie

Metryczka:

Imię i nazwisko	
Stanowisko	
Miejsce zatrudnienia	
Miasto	
Telefon kontaktowy	
Adres e-mail	

Załącznik 2.

Program szkolenia (sesja I i II)

Przyjazd uczestników na sesję I odbywa się w przeddzień szkolenia. Wspólna kolacja o godzinie 19.00.

Sesja I, Dzień 1: Blok dotyczący ekonomii społecznej w praktyce	
do 9.00	Śniadanie
9.00–10.30	Wprowadzenie do zagadnień szkolenia, zapoznanie z celami projektu, przywitanie uczestników.
10.30–10.45	Przerwa kawowa
10.45–12.15	Czym jest ekonomia społeczna? Wprowadzenie do zagadnień, przykłady inicjatyw. Kwestie prawne związane z ekonomią społeczną w przełożeniu na praktykę.
12.15–13.00	Działania w obszarze ekonomii społecznej widziane z różnych perspektyw.
13.00–14.00	Przerwa obiadowa
14.00–15.45	Wprowadzenie do kursu e-learningowego „Ekonomia społeczna – nowoczesne instrumenty rynku pracy”. Zapoznanie z obsługą platformy do zdalnego nauczania.
15.45–16.00	Przerwa kawowa
16.00–18.00	Spotkania z ekonomią społeczną – rozmowy z zaproszonymi gośćmi. W spotkaniu wezmą udział przedstawiciele organizacji i instytucji, którzy wykorzystują narzędzia ekonomii społecznej w pracy z osobami bezrobotnymi. Dyskusja nad rolą i miejscem urzędów pracy w tego typu inicjatywach.
od 19.00	Kolacja integracyjna
Sesja I, Dzień 2: Blok dotyczący partnerstw publiczno-społecznych w praktyce	
do 9.00	Śniadanie
9.00–10.30	Urząd pracy a partnerstwa publiczno-społeczne – wprowadzenie do tematyki. Omówienie filozofii nowych działań opartych o kontraktowanie zadań oraz system programowania polityki społecznej w wymiarze regionalnym i lokalnym.
10.30–10.45	Przerwa kawowa
10.45–12.15	Organizacje pozarządowe na rynku pracy. Ich miejsce i rola wśród instytucji rynku pracy.
12.15–13.00	Przykłady współpracy organizacji pozarządowych z urzędami pracy.
13.00–13.15	Przerwa kawowa
13.15–14.45	Dyskusja nad problematyką zleczanych usług, rodzajem zleczanych zadań.
14.45–15.00	Podsumowanie sesji I, ewaluacja.
od 15.00	Obiad i zakończenie szkolenia.
Sesja II, dzień 1: Blok dotyczący ekonomii społecznej i partnerstwa – kwestie prawne	
do 9.00	Śniadanie
9.00–10.30	Podsumowanie kursu e-learningowego „Ekonomia społeczna – nowoczesne instrumenty rynku pracy”.
10.30–10.45	Przerwa kawowa
10.45–12.15	Omówienie problematyki ekonomii społecznej w rządowych dokumentach programowych oraz ustawodawstwa dotyczącego ekonomii społecznej. Analiza dokumentów pod kątem roli i miejsca urzędów pracy we wdrażaniu narzędzi ekonomii społecznej.
12.15–13.00	Dyskusja nad regulacjami prawnymi stosowanymi przez urzędy pracy w kontekście przedstawionej analizy.
13.00–14.00	Przerwa obiadowa
14.00–15.30	Funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej. Problematyka zakładania stowarzyszenia, spółdzielni socjalnej, Centrum Integracji Społecznej etc. – studium przypadku.
15.30–15.45	Przerwa kawowa
15.45–17.15	Prawne formy działania partnerstw w kontekście ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, ustawy Prawo zamówień publicznych. Odniesienie do omawianych przykładów.
od 19.00	Kolacja integracyjna
Sesja II, dzień 2: Blok podsumowujący – jak teorię przełożyć na praktykę	
do 9.00	Śniadanie
9.00–10.30	Pracownik urzędu pracy ekspertem ds. ekonomii społecznej, rynku pracy i trzeciego sektora.
10.30–10.45	Przerwa kawowa
10.45–13.00	Zlecenie usług rynku pracy – Jak znaleźć możliwości dla działania organizacji pozarządowej w lokalnej polityce rynku pracy? – warsztat
13.00–13.15	Przerwa kawowa
13.15–14.15	Ewaluacja szkolenia
14.15–15.00	Podsumowanie szkolenia, rozdanie certyfikatów
od 15.00	Obiad i zakończenie szkolenia

Załącznik 3.

Lista materiałów szkoleniowych

1. Wprowadzenie do tematyki szkoleń – materiał szkoleniowy Bartłomieja Piotrowskiego
2. Kurs e-learningowy „Ekonomia społeczna – nowoczesne instrumenty rynku pracy” (płyta CD)
3. Broszury opisujące prawne aspekty związane z poszczególnymi elementami szkolenia, seria 3W KLON-u:
4. „Wolontariat, filantropia i 1% w Polsce – raport z badania 2006”, Jan Herbst, Marta Gumkowska (Stowarzyszenie Klon/Jawor), 2007
5. „Jak założyć spółdzielnię socjalną”, Beata Kwiatkowska, Monika Chrzczonowicz, Stowarzyszenie Klon/Jawor, stan prawny na 15 marca 2007 r.
6. „Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie”, Radosław Skiba, wydanie IV, stan prawny na 1 października 2005 r.
7. „Jak założyć fundację?”, Agata Szoplińska, wydanie V, stan prawny na 1 lutego 2006 r.
8. „Jak założyć stowarzyszenie?”, Beata Kwiatkowska, Monika Chrzczonowicz, Stowarzyszenie Klon/Jawor, stan prawny na 1 stycznia 2007 r.
9. Ekonomia społeczna. Teksty 2006. Materiał z Raportu Otwarcia, wydany przez FISE w ramach PRR „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej, materiał jest też na stronie www.ekonomiaspoleczna.pl
10. „Jak odnaleźć się na rynku pracy? Przykłady modelowych działań na rzecz grup defaworyzowanych”, publikacja jest też na stronie www.bezrobocie.org.pl, link <http://www.bezrobocie.org.pl/x/251782>
11. „Bezrobocie – co robić? Rola organizacji pozarządowych na rynku usług pracy”, publikacja jest też na stronie www.bezrobocie.org.pl, link <http://www.bezrobocie.org.pl/x/235325>
12. Atlas dobrych praktyk Ekonomii Społecznej wydany przez FISE w ramach PRR „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej”
13. Trzeci Sektor. Kwartalnik, numery 2/2005, 9/2007 dotyczące ekonomii społecznej
14. Przedsiębiorstwo społeczne we Włoszech. Doświadczenia spółdzielni socjalnych, C.Borzaga, A.Santuari, MPiPS, Warszawa 2005
15. Standardy współpracy administracji publicznej z sektorem pozarządowym, M.Rymsza, P.Frączak, R.Skrzypiec, Z.Wejcman, MPiPS, Warszawa 2006
16. Sprawozdanie z funkcjonowania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za rok 2005, MPiPS, A.Strzała, J.Jaworski, Warszawa 2007

Załącznik 4.**Program kursu e-learningowego**

Sesja I, dzień 1	Wprowadzenie do kursu e-learningowego „Ekonomia społeczna – nowoczesne instrumenty rynku pracy” przez e-trenera. Zapoznanie z obsługą platformy do zdalnego nauczania.
Przerwa między sesją I a II, rozpoczęcie 6-tygodniowego kursu e-learningowego (czas uczestniczenia w kursie jest indywidualny i zależy od tempa pracy uczestnika i jego możliwości czasowych).	
1 i 2 tydzień kursu	Pretest, którego celem jest rozeznanie uczestników w zakresie posiadanej przez nich wiedzy na temat ekonomii społecznej.
	Moduł I – wprowadzenie do ekonomii społecznej. Poznanie przykładów definicji ekonomii społecznej stosowanych w Polsce i innych krajach UE.
	Forum dyskusyjne do modułu I – moderowana przez e-trenera dyskusja na temat miejsca ekonomii społecznej w publicznych służbach zatrudnienia
	Zadanie pisemne do modułu I.
2 i 3 tydzień kursu	Moduł II – ekonomia społeczna a rozwój lokalny. Spojrzenie na ekonomię społeczną przez pryzmat małych, lokalnych inicjatyw, poznanie idei społecznie odpowiedzialnego terytorium poprzez szereg przykładów dobrych praktyk w Polsce i za granicą.
	Forum dyskusyjne do modułu II – moderowana przez e-trenera dyskusja na temat lokalnych inicjatyw z udziałem urzędów pracy.
	Zadanie pisemne do modułu II.
4 i 5 tydzień kursu	Moduł III – instytucje ekonomii społecznej. Prawne możliwości funkcjonowania instytucji ekonomii społecznej w Polsce. Ekonomia społeczna a przedsiębiorczość społeczna. Przykłady dobrych praktyk instytucji ekonomii społecznej.
	Forum dyskusyjne do modułu III – moderowana przez e-trenera dyskusja na temat tego, jak można włączać urzędy pracy w partnerstwa z instytucjami ekonomii społecznej.
	Zadanie pisemne do modułu III.
6 tydzień kursu	Konsultacje z e-trenerem na temat oceny zadań, liczby zdobytych punktów, ewentualne poprawki.
	Test końcowy.
Sesja II, dzień 1	Podsumowanie kursu e-learningowego „Ekonomia społeczna – nowoczesne instrumenty rynku pracy” przez e-trenera.

Załącznik 5A.**Ankieta ewaluacyjna szkolenia (sesja I)**

Oceń w skali 1 do 4, gdzie 1 oznacza ocenę najniższą, a 4 najwyższą:

	Wartość merytoryczna zajęć	Przygotowanie prowadzącego/ prowadzących	Sposób prowadzenia zajęć	Przystępność przekazywanych treści	Materiały szkoleniowe	Możliwość praktycznego wykorzystania przekazywanej wiedzy
Czym jest ekonomia społeczna? Wprowadzenie do zagadnień – imię i nazwisko trenera/trenerów						
Wprowadzenie do kursu e-learningowego – imię i nazwisko e-trenera						
Spotkania z ekonomią społeczną – rozmowy z zaproszonymi gośćmi						
Urząd pracy a partnerstwa publiczno-społeczne. Wprowadzenie do zagadnień – imię i nazwisko trenera/trenerów						
Organizacje pozarządowe na rynku pracy. Ich miejsce i rola wśród IRP – imię i nazwisko trenera/trenerów						
Przykłady współpracy NGOs z PSZ – imię i nazwisko trenera/trenerów						
Dyskusja nad problematyką zlecanych usług, rodzajem zlecanych zadań – imię i nazwisko trenera/trenerów						

Posługując się tą samą skalą, oceń sposób organizacji szkolenia: 1 2 3 4

Jeśli wskażesz 1 lub 2, napisz, co w szczególności Ci się nie podobało?

.....

Jakie tematy były najbardziej użyteczne?

.....

Jakie tematy były najmniej użyteczne?

.....

Inne uwagi

.....

Załącznik 5B

Ankieta ewaluacyjna szkolenia (sesja II)

	Wartość merytoryczna zajęć	Przygotowanie prowadzącego/prowadzących	Sposób prowadzenia zajęć	Przystępność przekazywanych treści	Materiały szkoleniowe	Możliwość praktycznego wykorzystania przekazywanej wiedzy
Podsumowanie kursu e-learningowego „Ekonomia społeczna – nowoczesne instrumenty rynku pracy” – imię i nazwisko trenera/trenerów						
Omówienie problematyki ekonomii społecznej w rządowych dokumentach programowych oraz ustawodawstwa dotyczącego ekonomii społecznej – imię i nazwisko e-trenera						
Funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej. Problematyka zakładania stowarzyszenia, spółdzielni socjalnej, Centrum Integracji Społecznej, etc. – studium przypadku – imię i nazwisko e-trenera						
Prawne formy działania partnerstw w kontekście ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, ustawy Prawo zamówień publicznych – imię i nazwisko trenera/trenerów						
Pracownik urzędu pracy ekspertem ds. ekonomii społecznej, rynku pracy i trzeciego sektora – imię i nazwisko trenera/trenerów						
Zlecenie usług rynku pracy – Jak znaleźć możliwości dla działania organizacji pozarządowej w lokalnej polityce rynku pracy? – warsztat – imię i nazwisko trenera/trenerów						

Posługując się tą samą skalą, oceń sposób organizacji szkolenia: 1 2 3 4

Jeśli wskażesz 1 lub 2, napisz, co w szczególności Ci się nie podobało?

.....

Jakie tematy były najbardziej użyteczne?

.....

Jakie tematy były najmniej użyteczne?

.....

Inne uwagi

.....

Załącznik 6**Ankieta ewaluacyjna kursu e-learningowego**

Jeśli nie uczestniczyłeś w kursie na platformie, napisz dlaczego.

.....

.....

Jeśli uczestniczyłeś w kursie – oceń w skali od 1 do 4, gdzie 1 oznacza ocenę najniższą, a 4 najwyższą:

Wartość merytoryczna kursu distance learning ekonomia społeczna – nowoczesne narzędzia rynku pracy

1   2   3   4

Przygotowanie prowadzącego kurs

1   2   3   4

Sposób prowadzenia zajęć online

1   2   3   4

Przystępność przekazywanych treści

1   2   3   4

Trudność materiałów szkoleniowych

1   2   3   4

Trudność zadań zaliczeniowych

1   2   3   4

Materiały szkoleniowe dostępne na platformie

1   2   3   4

Możliwość praktycznego wykorzystania przekazywanej wiedzy

1   2   3   4

Oceń ogólnie swoją aktywność na platformie

1   2   3   4

Oceń swoją aktywność na forum

1   2   3   4

Oceń swoją aktywność na czacie

1   2   3   4

Czy rozwiązałaś wszystkie zadania zaliczeniowe? Jeśli nie, napisz dlaczego?

.....
.....
.....

Oceń swój poziom wiedzy na temat ekonomii społecznej:

przed kursem distance learning

1   2   3   4

po kursie

1   2   3   4

Posługując się tą samą skalą, oceń ogólnie cały kurs:

1   2   3   4

Jeśli wskażesz 1 lub 2, napisz, co w szczególności Ci się nie podobało?

.....
.....
.....

Jakie informacje były najbardziej użyteczne?

.....
.....
.....

Jakie informacje były najmniej użyteczne?

.....
.....
.....

Inne uwagi

.....
.....
.....

Załącznik 7

Scenariusz wywiadu ewaluacyjnego.

Część dotycząca sesji I i II

1. Program szkolenia
  - zgodność z przedstawionym programem
  - przydatność wiedzy w praktyce
  - ogólne wrażenie uczestników
  - plusy i słabe punkty
  - proponowane zmiany
2. Trenerzy
  - przygotowanie merytoryczne
  - kontakt z grupą
  - przygotowanie trenerskie
3. Spotkania z gośćmi
  - ogólne wrażenie
  - dobór gości
  - przydatność spotkań
4. Materiały szkoleniowe
  - informacje
  - forma
  - zmiany
5. Organizacja
  - czas trwania i terminy
  - baza hotelowa
  - kontakty z przedstawicielem FISE
6. Zaangażowanie grupy
  - współpraca pomiędzy uczestnikami
  - aktywność

Część dotycząca distance learning

1. Jakość szkolenia przygotowującego do korzystania z e-learningu
2. Program szkolenia: przydatność w praktyce, plusy i minusy, proponowane zmiany
3. Trenerzy: dostępność, przygotowanie merytoryczne
4. Materiały szkoleniowe: forma, treść